

УДК 657.1

*Е.М. Рожкова, Львівський інститут банківської справи
Університету банківської справи НБУ*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ СКЕРУВАННЯ ПОТОКІВ ПЛАТЕЖІВ ДО БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ

У статті розглянуті деякі питання теоретико-методологічного управління потоками платежів з метою необхідності відображення податкових різниць у фінансовому обліку по розрахунках за податками і некерованості за часом надходження ресурсів за результативністю визначення податкових зобов'язань.

Ключові слова: фінансові відносини, податкові платежі, грошові потоки, податкові зобов'язання, грошові кошти, оборотні активи, дебіторська і кредиторська заборгованість.

Постановка проблеми. Методологічні основи побудови фінансового обліку розрахунків по зобов'язаннях до бюджету підприємств і організацій в Україні потребують глибокого розуміння правового поля специфіки діяльності галузі економіки, своєчасного скерування фінансових потоків за сутністю розрахункових операцій у відповідному руслі.

Фінансові відносини підприємств з державою відображаються у групі фіксальних грошових потоків. Причиною виникнення таких фінансових механізмів є юридична некерованість. Закони і нормативні акти – це правова підстава для здійснення супроводження зобов'язань з фіксальної сторони не завжди при розумінні структури механізмів господарських процесів.

Приведення до єдиної системи методичних узгодженостей фінансового обліку податкових розрахунків є важливим елементом організації обліку будь-якої сфери бізнесу та облікової політики України в цілому.

Аналіз останніх досліджень. У галузі вирішення проблеми адаптації розрахунків за податками до постановки фінансового обліку в Україні протягом багатьох років працюють такі вітчизняні вчені: Н.М. Ткаченко, Л.М. Кіндрацька, Є.В. Калюга, Л.М. Чернелевський, В.М. Панасюк, В.М. Сердюк та ін. Вдосконалення методології фінансового обліку з врегулювання податкових платежів є складовою частиною заходів, зорієнтованих на стабільність у формуванні фінансових потоків ресурсів бюджету держави.

Невирішеними залишаються на сьогодні проблеми побудови системи фінансового обліку відповідно до невизначеності податкових розрахунків. Це підвищує вимоги до організації ведення бухгалтерського обліку як основного засобу достовірної інформації про складання звітності. Глибоке акцентування уваги фахівців з обліку на теоретичних аспектах оподаткування сприяє практичному розумінню побудови облікової політики та контролю потоків фінансових ресурсів. Це і є **метою даної статті**.

Виклад основного матеріалу. Вперше науково обґрунтовану концепцію оподаткування запропонував А. Сміт, який визначив такі базові принципи: дотримання рівності оподаткування; чіткості визначення; зручність стягнення податків; забезпечення дешевизни стягнення податків.

Дещо інший погляд на теорію податків висловлював англійський вчений Дж. Мілль. Він розробив і вперше запропонував податкову теорію послуг. Суть її полягає в тому, що кожен громадянин держави обов'язково повинен отримувати від неї послуги у вигляді допомоги та підтримки. Він стверджував, що дохід не є точним критерієм платоспроможності. Вирішального значення Дж. Мілль надавав принципу рівномірності податкового тягаря, тобто вказував на те, що уряду не слід проводити розмежувань між окремими особами або класами, але у свою чергу вимагав, щоб по можливості податки рівним тягарем лягали на всіх.

Подальшого розвитку вчення про принципи оподаткування набуло у працях А. Вагнера. Він вважав, що система оподаткування в суспільстві ґрунтується на низці принципів, які можна систематизувати в такі групи: фінансово-технічні; народногосподарські; податкового управління, що передбачають визначеність стягнення податків. Він вважав, що ці принципи дають змогу вибирати джерела, об'єкти, види і форми оподаткування відповідно до народногосподарських підходів. На відміну від А. Вагнера, прихильник кейнсіанської концепції оподаткування А. Тривус виходив із домінуючого значення народногосподарських принципів. Він вважав, що фіскально-економічна система для виконання своєї ролі як знаряддя економічної політики має будуватися так, щоб самі підприємці були зацікавлені в економічній діяльності в потрібному для держави руслі [3, с. 76].

Найчастіше усі суперечності з приводу основних принципів побудови фіскально-економічної політики вирішуються самим життям. Це не означає, що на окремих етапах система оподаткування не може увійти в конфлікт із тенденціями зростання народного господарства. Але в кожному економічно прогресивному суспільстві пріоритетність повинна надаватися розвитку продуктивних сил, а не податковій системі.

Ще Іван Франко у своїх працях 1883 р. зазначав, що фіскальна політика держави інколи може руйнувати промисловість ще в її зародку: “Завдяки ретельності податкових інспекторів зародки домашнього промислу висихають ніби їх підточила філоксера”. Він зауважував, що податкові закони і методи їх втілення у життя захищають в основному інтереси панівних верств, а “міністри мають схильність до шукання грошей в казну держави через сягання кожного року все глибше й глибше до кишені бідняка. Зрозуміло, що від такої податкової політики бюджет держави не збільшиться, оскільки з “бідного доходу пропорційно менше витиснеш чим з багатого”. І. Франко у свій час був певен, що податки гальмують промисловість, поширюють злидні. У своїй статті “Здирство недоїмок” розкривав дії “податкових ексекторів” того часу, які разом із місцевим урядом силоміць забирали усе в бідного населення.

У XVII ст. теорія “зростаючого капіталізму” англійського економіста Єремія Бентама знайшла жвавий відгук у всій Європі (Франції, Англії, Данії, Нідерландах, Норвегії, Швеції, Австрії), а згодом і в Галичині. За нею молодий вчений кінця XIX ст. львів’янин Л. Каро доводив, що держава не повинна втручатися до економічних дій особи, нічим не повинна обмежувати підприємництво [2, с. 43].

Тож природно, що організувати злагоджену систему фінансового обліку зобов’язань по розрахунках за податками в умовах ринкового середовища бізнесу досить непросто. Водночас податкове законодавство має бути спрямоване на узгодження нерівномірності фіскального навантаження між різними категоріями платників податків, які відрізняються соціальним складом, родом занять, місцем проживання. Важливим при цьому є не допускати суттєвих розбіжностей в оподаткуванні суб’єктів підприємництва з пропорційно рівними доходами. Враховуючи зміст методологічних вимог з відображення фінансового результату діяльності підприємств і організацій з метою оподаткування і економічної сутності розрахунків, важливим є регулятивний механізм, що визначає специфічні постійні та тимчасові податкові різниці.

В управлінні податковими фінансовими розрахунками виділяють об’єкти (джерела фінансових ресурсів) і суб’єкти впливу (організаційні структури). Фінансові відносини відображаються у фінансових потоках, тобто документально оформлених засобах платежу, що розглядаються як засоби реалізації взаємних зобов’язань суб’єктів підприємництва в грошовому виразі, які виникають під час сплати податкових зобов’язань відповідно до законодавства.

У загальному вигляді схема безпосереднього управління будь-яким процесом, як відомо, передбачає: отримання інформації про стан об’єкта управління; аналіз інформації; прийняття рішення; контроль а виконанням прийнятих рішень; внесення змін за результатами контролю.

Однією із трьох складових, які забезпечують управління за цією схемою, є індикатори, що достовірно відображають стан об'єкта. Іншими складовими є спеціалісти, які за допомогою індикаторів оцінюють стан об'єкта управління і приймають відповідні рішення та інструменти, за допомогою яких реалізуються ці рішення.

Основними функціями системи регулювання фінансових потоків з обліку розрахунків за податками підприємств промисловості будь-якого регіону, на нашу думку, є такі:

- відповідна постановка та організація цілеспрямованої комплексної облікової політики з врегулювання результативності діяльності господарського комплексу;
- забезпечення достовірної оцінки доходів і витрат в операційній, фінансовій та інвестиційній діяльності за рівнем результативності діяльності всього господарського комплексу;
- аналіз різних аспектів формування і використання коштів за їх обігом у звітному періоді та джерелами цільового спрямування;
- планування, формування і використання рівня результативності діяльності в найбільш розвинених сферах бізнесу у складі звичайної діяльності підприємства;
- розробка дієвої системи стимулювання найрезультативнішої за напрямками діяльності;
- ефективний контроль за використанням фінансових потоків з розрахунків найвагоміших факторів впливу.

У ринковій економіці державі належить другорядна роль: вона виконує лише ті функції, які не може виконати окремий індивід або зробить він це економічно неефективно. Концепція “соціального ринкового господарства”, основоположниками якої є західнонімецькі економісти Л. Ерхард та В. Ойкен, значно відрізняється від теорії класичного ліберального господарства, тобто від концепції ринкової економіки, в якій державі відводилася роль “нічного сторожа”. Одним із найважливіших завдань держави Л. Ерхард вважає забезпечення вільної конкуренції. Вільна власна ініціатива і конкуренція повинні поєднуватися з активною роллю держави в господарському житті. Головним критерієм свободи, за Л. Ерхардом, є свобода споживання, що “знаходить своє логічне доповнення у свободі підприємця виробляти та продавати ті продукти, які відповідають попиту...” [3, с. 21]

Один із найважливіших критеріїв соціального ринкового господарства (поєднання соціального з ринковим) є досягнення ефективного господарського порядку, при якому із зростанням продуктивності праці знижуються ціни, підвищується реальна заробітна плата. Через конкуренцію як найефективніший засіб досягнення та забезпечення

добробуту може бути досягнуто у кращому розумінні цього слова “соцзабезпечення прогресу і прибутку”.

Другим важливим критерієм соціального ринкового господарства є оптимальне поєднання ринкової економіки та планового господарства, тобто централізовано регульована система економіки.

Західна модель соціально-економічного розвитку, що передбачає поєднання приватної і державної форм власності, – плану і ринку, проведення інституціонально-соціальних реформ з метою побудови більш прогресивного ладу, виникла в перші десятиліття ХХ ст. На противагу неокласичному напрямку, представники якого вважали несумісними ринкові механізми самоуправління економіки з державним централізованим управлінням, Дж. Кейнс розробив механізм активного державного регулювання економіки з використанням ринкових важелів. За його теорію включені методи безпосереднього втручання держави в макроекономічні процеси є такі: державна власність, організація громадських робіт, надання субсидій приватним компаніям. Вони є ознаками соціалізації економіки [2, с. 181].

Засобами соціалізації є також впровадження загальнонаціонального регіонального регулювання і планування всього народного господарства – макроекономічний рівень та мікроекономічного регулювання через контроль стандартів якості продукції, укладення контрактів між державою і окремими компаніями, галузевими асоціаціями підприємців, вплив на розвиток окремих галузей, економічну конюнктуру на окремих ринках та ін., здійснення інституціональних реформ через механізм посилення суспільного ревізорського нагляду, введення до складу керівництва крупними компаніями представників держави, профспілок, споживачів, вдосконалення антимонопольного законодавства, прийняття нового статуту діяльності великих корпорацій. В інвестиційній діяльності впровадження демократичного планування передбачає докорінну зміну в структурі виробництва і в розподілі доходів. Вирішальну роль в інвестиційному процесі повинні відігравати державні капіталовкладення і насамперед інвестиції в соціальну сферу, в наукові дослідження й розробки, пов’язані з новою технікою. Ці принципи монетаристської концепції, крім низьких податків на прибуток підприємств, послідовно втілювалися в Україні [5].

Внаслідок цього руйнувалося державне управління економікою в умовах переважання державного сектора, проводилася свавільна лібералізація цін, зовнішньоекономічної діяльності та ін. За умов відсутності сформованої структури та інфраструктури ринку це означало некерованість макроекономічними процесами і призвело до величезних збитків у народному господарстві. Отже, методологія системи фінансового обліку за характером регулювання результативності діяльності господарського

підприємства і спрямованістю потоків платежів у відповідному руслі потребує формування систематизованого переліку об'єктів цього регулювання та їхніх взаємозв'язків. Така систематизація об'єктів регулювання має, з одного боку, характеризувати функціональну спрямованість цього регулювання, а з другого – різні його рівні. Ця система повинна бути багаторівневою. На першому рівні вона, на нашу думку, має містити рівень результативності процесу формування валової доданої вартості, рівень результативності процесу розподілу валового внутрішнього продукту та рівень результативності процесу розподілу валового прибутку, змішаного доходу.

Регулювання фінансових потоків підприємства передбачає регулювання результативності процесу формування валової доданої вартості в процесі операційної діяльності, інвестиційної діяльності, фінансової діяльності. Регулювання результативності процесу формування валової доданої вартості відбувається через управління ресурсами, затратами та ризиками.

Регулювання результативності процесу розподілу валового внутрішнього продукту здійснюється через управління податковими платежами, доходами, ризиками.

Регулювання результативності процесу використання фінансових ресурсів відбувається через управління доходами, ризиками, оптимізацію пропорції чистого заощадження у валовому.

Процес регулювання результативності діяльності господарського комплексу країни базується на певному механізмі сукупності форм впливу на неї. До структури цього механізму входять такі елементи:

- 1) пряме державне регулювання економіки;
- 2) рівень науково-технічного прогресу;
- 3) ступінь демократизації управління (як етап, фаза у розвитку);
- 4) ступінь досконалості методів господарювання;
- 5) рівень досконалості ринкових відносин;
- 6) рівень демократизації власності;
- 7) ступінь досконалості систем обліку, аналізу й контролю;
- 8) рівень досконалості зв'язків між підприємствами, регіонами, галузевими управліннями в державі;
- 9) рівень досконалості внутрішніх управлінських методів регулювання результативності діяльності і керованості фінансовими потоками платежів.

Дієвість механізму регулювання економіки залежить від того, які показники використовуються при його створенні. Відомо, що в економіці використовується ціла система показників, складовою яких є вартісні облікові показники. Використання цих показників для окремих підприємств за відповідною методикою дає можливість оцінити господарську

діяльність цих підприємств і контроль за методикою розрахунків скерування фінансових потоків. Використання їх у системі національних рахунків на рівні галузей економіки допомогло б відобразити розвиток економіки як держави в цілому, так і окремого підприємства.

Порівняльний аналіз економічної діяльності галузей дає можливість одержати повну інформацію про те, як кожна із них впливає на загальний фонд фінансових ресурсів держави. Розгляд різних за класифікацією показників доходів бюджетів (податкових та неподаткових) характеризує їхню результативність. Показники результативності розміру прямих і непрямих податків, податків на доходи, на власність і податків за використання усіх видів ресурсів характеризують політику фінансових потоків держави.

Оцінка діяльності суб'єктів господарювання за кінцевими результатами, логістичний підхід до розгляду діяльності суб'єктів господарювання як потоку відповідних економічних процесів, залучення запропонованих вартісних показників, пов'язаних із результативністю економічних процесів як індикаторів є певним кроком уперед у макроекономічному регулюванні.

Отже, розглядаючи показники результативності як складову єдиної системи на всіх рівнях управління, можна правильно оцінити збалансованість економічних і соціальних процесів, найважливіших пропорцій формування й використання фінансових ресурсів, порівняти результати з базисними, виявити невикористані резерви, охарактеризувати дієвість господарювання відповідних суб'єктів, взаємовідносини держави і суб'єктів господарювання та використати отримані дані для аналізу й регулювання господарської діяльності на макрорівні.

У процесі втілення в життя стратегії європейського вибору в Україні, з прийняттям вимог інформаційного суспільства, запровадження моделі інноваційного розвитку, реалізацією стратегії запобігання бідності, стратегії формування середнього класу напрацьовано цілий ряд законодавчих актів регуляторного характеру. Це закони України “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії”, “Про прожитковий мінімум”, “Про межу малозабезпеченості”, “Про пенсійне забезпечення”, пакет законів про загальнообов'язкове соціальне страхування та багато інших.

Основним інструментом державного регулювання є податкова політика та її фінансовий вплив на підприємництво. Завдяки цьому впливу держави досягають поставленої мети щодо забезпечення економічного зростання, провадження ефективної цінової політики, зайнятості населення країни, створення системи соціального захисту менш захищених верств населення, рівноваги у зовнішньоекономічній діяльності. І при цьому збалансування взаємовідносин – це є головне завдання в економічній політиці будь-якої держави [5, с. 846].

Загальнообов'язкове державне страхування включає: пенсійне страхування; страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, народженням і похованням; страхування на випадок безробіття; страхування від нещасних випадків на виробництві; медичне страхування; інші види страхування, передбачені законами України (страхування на транспорті, страхування вантажів тощо).

Податкова система повинна чітко визначати всю сукупність податків, зборів та обов'язкових платежів, їх форму та структуру, методи побудови й стягнення, постійно здійснювати фінансовий контроль за виконанням податкових зобов'язань.

У цьому зв'язку необхідно посилити боротьбу зі злочинами в економічно-правовій сфері, а її результативність залежатиме від наявності та обґрунтування методик здійснення економічного контролю [1, с. 3].

Кожна держава у світі енергійно використовує свою податкову систему для регулювання ринку та грошового обігу.

Українська держава протягом останніх років створює власну податкову систему, яка враховує досвід інших країн, але не є простим його копіюванням. Адже податкова система кожної окремо взятої держави повинна відображати конкретні особливості країни: рівень розвитку економіки, соціальної сфери, її зовнішню і внутрішню політику, географічне положення, кліматичні умови країни та безліч інших чинників. Ось чому форми оподаткування однієї країни суттєво відрізняються від форм оподаткування іншої, і в світі немає хоча б двох країн із повністю однаковими системами оподаткування.

Сучасна податкова система України повинна відповідати переходному стану економіки, відображати і формувати відносини між суб'єктами і їхніми інтересами, насамперед між державою, зацікавленою в одержанні фінансових надходжень, трудовим колективом, зацікавленим у підвищенні власних прибутків.

Висновки. Успішне функціонування підприємства в ринкових умовах можливе за умов здійснення безперервного оперативного руху грошових потоків у відповідному руслі. Наявність грошових коштів тісно пов'язана з прибутковістю підприємства і рухом оборотного капіталу. Аналізуючи направлення грошових потоків слід виходити з того, що вони є складовою фінансового обліку оборотних активів, з одного боку, та їх обсяги, шляхи надходження і вибуття, що залежать від контролю обсягів виробництва, стану дебіторської і кредиторської заборгованості, розрахунків за платежами до бюджету – з другого.

Важливо зазначити, що саме показники звітності є основою для здійснення аудиту і аналізу господарсько-фінансової діяльності, що дає можливість визначити позитивні і негативні сторони господарювання [4, с. 156].

Отже, врегулювання методологічних основ визначення результативності підприємства у фінансових і податкових звітах дасть можливість прозорості оцінки та контролю грошових потоків підприємства і оперативності сплати всіх необхідних платежів за їх черговістю і необхідними напрямками.

Список літератури

1. Базась, М. Ф. Теоретико-методологічні засади судово-бухгалтерської експертизи [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. Ф. Базась. – К. : МАУП, 2007. – 488 с.
2. Кравченко, В. І. Зміцнення фінансів місцевих органів влади і регіональна соціальна політика України. Економіка України та шляхи її подальшого реформування [Текст] // Матеріали Всеукр. наради економістів, м. Київ, 14–15 вересня 1995 р. – К., 1996. – С. 301–302.
3. Миргородська, Л. О. Фінансові системи зарубіжних країн [Текст] : навчальний посібник / Л. О. Миргородська. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 240 с.
4. Пелех, С. М. Бухгалтерський облік [Текст] : курс лекцій / С. М. Пелех, Е. М. Рожкова. – Львів : ЛБІ НБУ, 2006. – 187 с.
5. Ткаченко, Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність [Текст] : підручник / Н. М. Ткаченко. – К. : Алерта, 2006 – 1080 с.

Summary

Some questions of teoretiko are considered – methodological management the streams of payments on the basis of necessity of reflection of tax differences for a financial account on calculations after taxes and uncontrollability at times receipts of resources after effectiveness of determination of tax obligations.

Отримано 14.12.2009

Рожкова, Е.М. Теоретико-методичні засади фінансового обліку підприємництва в контексті скерування потоків платежів до бюджету держави / Е.М. Рожкова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць.- Суми: УАБС НБУ, 2009.- Вип. 27.- С. 220-228.